

УДК 346.1:347.191(477)(045)

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.6.05>

Руслан Колосов,

канд. юрид. наук, доцент,

доцент кафедри цивільного, трудового права та права соціального забезпечення

Донецького юридичного інституту Міністерства внутрішніх справ України

НАУКОВІ УЗАГАЛЬНЕННЯ ЩОДО КЛАСИФІКАЦІЇ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Стаття присвячена розгляду та вивченню питання класифікації корпоративних прав. У дослідженні робиться спроба розкрити їхній зміст та визначити критерії, які покладені в основу поділу корпоративних прав. Для цього були з'ясовані наукові підходи щодо розуміння наявних класифікацій корпоративних прав та проведений їх науковий аналіз. Дослідження в такому ракурсі дозволило сформулювати ряд узагальнень, спрямованих на вдосконалення корпоративного законодавства, які можуть бути підґрунтям для подальших наукових досліджень. Основними з них є такі висновки та рекомендації. За переконанням автора, корпоративні права слід класифікувати за такими критеріями:

1. За змістом (або характером): майнові чи немайнові.
2. За суб'єктом здійснення: корпоративні права держави чи корпоративні права фізичних та юридичних осіб.
3. За підставою виникнення (на підставі законодавчого акта, стосується в основному корпоративних прав держави), на підставі статуту чи засновницького договору, на підставі рішення суду.
4. За організаційно-правовою формою корпоративного підприємства:
 - Корпоративні права у господарському товаристві;
 - Корпоративні права у виробничому, споживчому чи іншому виді кооперативу;
 - Корпоративні права у сільськогосподарському підприємстві;
 - Корпоративні права у фермерському господарстві (зі статусом юридичної особи);
 - Корпоративні права у приватному підприємстві (за винятком випадків, коли воно створене однією особою);
5. За способом набуття корпоративні права бувають первинні (первісні) та вторинні (похідні). Перші виникають внаслідок створення (заснування) корпоративного підприємства, другі виникають вже на підставі існуючих корпоративних прав шляхом волевиявлення первісних суб'єктів корпоративних відносин стосовно їхньої подальшої долі (наприклад, на основі вчинення правочинів щодо корпоративних прав, їх спадкування (правонаступництва) тощо).
6. За обсягом, корпоративні права можуть бути повні та неповні. Наприклад, власники привілейованих акцій мають право голосу лише у випадках, передбачених законом та статутом акціонерного товариства (ч. 4 ст. 26 Закону України «Про акціонерні товариства»). Тобто у випадках, встановлених законом, комплекс корпоративних прав може мати обмежений характер.
7. Усі корпоративні права можна поділити на загальні та спеціальні. Перші характерні для всіх суб'єктів корпоративних відносин, а другі – лише для окремих (наприклад, для акціонерів, вкладників у командитному товаристві).

Ключові слова: корпоративні права, класифікація корпоративних прав, майнові та немайнові корпоративні права, організаційні (управлінські) корпоративні права, корпоративне законодавство.

Постановка проблеми. Корпоративні права є одним з найбільш активно обговорюваних явищ у вітчизняній правовій науці, внаслідок чого не припиняються дискусії з приводу окремих аспектів їх правового регулювання. Натепер перед юридичною спільнотою дуже гостро постало питання групування та класифікації корпоративних прав, яке потребує додаткової уваги з боку науковців та відповідного теоретичного обґрунтування. Особливо це важливо з огляду на те, що більшість вчених визнає корпоративні права комплексними за своїм

змістом [1, с. 406], тобто такими, які мають неоднакову юридичну природу. Цей факт ще більше підкреслює наукову необхідність розробки та дослідження цього питання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема розмежування та групування корпоративних прав неодноразово порушувалась у науковій літературі, хоча й дотепер немає єдиного підходу щодо їх класифікації. Немає також однотайності в тому, які критерії мають використовуватися для класифікації корпоративних прав. Найбільш фундаментальними та впливовими для юридичної

науки є праці таких вчених, як: В. Васильєва, О. Вінник, О. Кібенко, В. Коссаєв, В. Кравчук, В. Луць, І. Саракун, І. Спасибо-Фатєєва, О. Щербина. Проте системно питання класифікації корпоративних прав майже не розглядалось, у зв'язку з чим воно потребує додаткового наукового обґрунтування.

Постановка завдання. Метою цієї статті є ґрунтовний аналіз наявних класифікацій корпоративних прав та розробка нових підходів для її проведення.

Виклад основного матеріалу. Головною особливістю корпоративних прав є те, що вони врегульовані Господарським кодексом України (ст. 167 ГКУ), а їхня сутність розкриваються через поняття «частка у статутному фонді», що регламентується Цивільним кодексом та профільним законодавством.

Найбільш поширеним є поділ корпоративних прав на майнові та немайнові [2, с. 13], [3, с. 11]. До майнових відносять:

1. Право брати участь у формуванні статутного фонду (капіталу) корпоративного підприємства;

2. Право на отримання прибутку корпоративного підприємства у тому числі шляхом отримання дивідендів;

3. Право вільно розпоряджатися корпоративними правами та отримувати від цього майнову вигоду;

4. Право на виділ частки в майні у разі виходу або виключення учасника з корпоративного підприємства;

5. Право на отримання коштів чи частини майна, що залишилися після розрахунків з усіма кредиторами у разі ліквідації корпоративного підприємства.

До немайнових повноважень належить:

1. Право визначити мету, завдання, предмет діяльності та організаційно-правову форму корпоративного підприємства, його структуру, склад й компетенцію органів управління та порядок прийняття ними рішень;

2. Право учасників на управління справами корпоративного підприємства, а саме:

- вносити пропозиції до порядку денного;
- брати участь у голосуванні;
- бути обраним в органи управління;
- визначати основні напрями діяльності та приймати рішення про реорганізацію чи припинення корпоративного підприємства;

– брати участь у розгляді та вирішенні інших питань, що стосуються функціонування корпоративного підприємства;

3. Право на отримання інформації про діяльність корпоративного підприємства;

4. Право на вихід із корпоративного підприємства.

Цікавою у цьому аспекті є точка зору І.В. Спасибо-Фатєєвої, за переконанням якої корпоративні права є парними, тобто такими, що складаються з майнових та немайнових прав. Вона зазначає, що єдність особистих немайнових та майнових прав як парних категорій розуміється як їхній максимально тісний зв'язок, завдяки якому реалізація одного з них має враховувати й реалізацію іншого або завдяки реалізації одного з них відбувається й реалізація другого. Непродуктивно кожне з них розглядати окремо, бо тільки у своїй нерозривній сукупності вони дають той правовий ефект, що покликаний максимально задовольнити всі інтереси і потреби їх носіїв і надати регулюванню той рівень, який здатний це зробити [4, с. 41–51].

Як зазначає О.В. Долинська, майнові та немайнові корпоративні права пов'язані та на практиці не існують один без одного [5, с. 194]. Позиція щодо поділу корпоративних прав на майнові та немайнові є домінуючою в науці корпоративного права, але не є поодинокую в юридичній літературі. Як вважає І. Шиткіна, класифікація корпоративних прав на майнові та немайнові не дає змоги повною мірою врахувати організаційно-управлінський характер корпоративних правовідносин [6, с. 44]. На думку О.Р. Кібенко, корпоративні права включають не тільки майнові, але й організаційні елементи. До майнових належать право на одержання прибутку, право на одержання частини майна товариства в разі ліквідації. Серед організаційних – право на участь в управлінні, одержання інформації про діяльність господарської організації [7, с. 78].

У зв'язку з цим поширеним є також поділ корпоративних прав на майнові та управлінські (організаційні) [8, с. 149], [9, с. 166]. Перші регламентують майнові відносини, другі стосуються питань участі у прийнятті рішень та формування органів управління товариства [10, с. 78].

Як бачимо, дані класифікації подібні до поділу корпоративних прав на майнові та немайнові, але використовується трохи інший термінологічний апарат. Управлінський елемент корпоративних прав (або, як ще його називають, організаційний) передбачає:

- участь у формуванні установчих органів корпоративного підприємства;
- вибір та призначення посадових осіб керівних органів юридичної особи;
- участь у голосуванні;
- право на отримання інформації про діяльність корпоративного підприємства;
- право на припинення корпоративних відносин (право на вихід).

Варто зазначити, що організаційні чи управлінські компоненти корпоративних прав в деякій частині є похідними від майнових і покликані забезпечити власнику корпоративних прав можливість ефективного нагляду, а в деяких випадках – контролю за інвестицією, що він передав у власність корпоративного підприємства. Наразі не можна уявити існування організаційних та майнових прав окремо один від одного. Так, якщо особа вступає в корпоративне підприємство чи є його учасником, вона наділяється усім обсягом корпоративних прав незалежно від їх характеру (організаційні чи майнові). І навпаки, особа втрачає усі корпоративні права (як організаційні, так і майнові) у разі виключення чи виходу з корпоративного підприємства. Отже, організаційні (управлінські) повноваження не можуть існувати без майнового елемента, тобто фактично без частки учасника у статутному капіталі корпоративного підприємства. Виходячи з цього, була висловлена думка, що корпоративні права можна поділити на основні та похідні. До перших належить усі права, пов'язані з майном, а до похідних – права, які виникають у результаті внесення майнового внеску, у тому числі право на управління в корпоративному підприємстві.

Однією з особливостей управлінських повноважень є те, що можливість їх повноцінного застосування пов'язується з волевиявленням інших власників корпоративних прав. Це означає, що кінцева реалізація управлінського повноваження можлива лише за умови спільного волевиявлення інших власників корпоративних прав у кількості, необхідній для прийняття рішення, що передбачено статутом чи іншими засновницькими документами.

Але навіть такими управлінськими повноваженнями володіють не всі учасники корпоративних прав. Так, власники привілейованих акцій мають право брати участь у голосуванні лише у визначених законом випадках (ч. 5. ст. 25 ЗУ «Про акціонерні товариства»), а вкладники у командитному товаристві взагалі не справляють жодного впливу на управління таким товариством.

Хоча в окремих випадках, наприклад у разі володіння особою контрольним пакетом акцій чи створення господарського товариства однією особою, досить волевиявлення однієї особи. Такі особи можуть приймати рішення на підставі власного волевиявлення, особливо не зважаючи на вплив інших учасників корпоративного підприємства.

На думку І.Б. Саракун, за об'єктом правовідносин корпоративні права поділяються на майнові, немайнові та організаційні [11, с. 9].

Узагальнивши позиції вчених, вона запропонувала класифікацію корпоративних прав залежно від об'єкта, щодо якого виникають корпоративні права. Сукупність цих прав можна поділити на такі види:

– майнові: (отримувати частину прибутку товариства у вигляді дивідендів; одержувати частину вартості майна товариства у разі його ліквідації; розпоряджатися акціями (а для інших видів корпорацій – часткою в статутному капіталі, паєм у виробничому кооперативі): продавати, передавати, відчужувати іншим способом у порядку, визначеному чинним законодавством та статутом товариства; заповідати акції (частку, пай) у спадщину; купувати додатково випущені акції товариства;

– немайнові: (отримувати інформацію про діяльність товариства; право бути повідомленим про місце і час загальних зборів тощо);

– організаційні: (входити в товариство і виходити з нього в установленому порядку; брати участь у загальних зборах акціонерів (зборах учасників); обирати і бути обраним до органів товариств; брати участь в управлінні товариством у порядку, визначеному статутом товариства та законодавством; здійснювати одноособове управління справами товариства.

Відповідно до іншої класифікації комплекс корпоративних прав охоплює: основні корпоративні права (властиві учасникові будь-якої господарської організації) – визначаються ЦКУ та загальними законами (наприклад, ст. 10 Закону України «Про господарські товариства»); спеціальні, наявність яких пов'язується з участю в суб'єкті господарювання певної організаційно-правової форми або в господарській організації з певним видом виключної діяльності та закріплюється спеціальними законами; локальні – передбачаються установчими документами конкретної господарської організації з урахуванням специфіки корпоративних відносин, що складаються між нею та її засновниками й учасниками [1, с. 181].

Десь схожу класифікацію надає О. Вінник. На її думку, комплекс корпоративних прав складний і має такі їх види: *основні* (притаманні учасникові будь-якої господарської організації), *спеціальні* (наявність яких пов'язується з участю в суб'єкті господарювання певної організаційно-правової форми або в господарській організації з певним видом виключної діяльності та закріплюється спеціальними законами), *локальні* (передбачаються установчими документами конкретної господарської організації) [12, с. 181].

Своєю чергою В. Кравчук пропонує поділяти корпоративні права за змістом на: повні – містять і організаційні, і майнові права; неповні (обмежені) – містять або організаційні, або майнові права [1, с. 260].

Висновки

На підставі викладеного корпоративні права можуть бути класифіковані за такими критеріями:

1. За змістом (або характером): майнові чи немайнові.
2. За суб'єктом здійснення: корпоративні права держави чи корпоративні права фізичних та юридичних осіб.
3. За підставою виникнення (на підставі законодавчого акта (стосується в основному корпоративних прав держави), на підставі статуту чи засновницького договору, на підставі рішення суду).
4. За організаційно-правовою формою корпоративного підприємства:
 - Корпоративні права у господарському товаристві;
 - Корпоративні права у виробничому, споживчому чи іншому виді кооперативі;
 - Корпоративні права у сільськогосподарському підприємстві;
 - Корпоративні права у фермерському господарстві;
 - Корпоративні права у приватному підприємстві (за винятком випадків, коли воно створене однією особою).
5. За способом набуття корпоративні права бувають первинні (первісні) та вторинні (похідні). Перші виникають внаслідок створення (заснування) корпоративного підприємства, другі виникають вже на підставі існуючих корпоративних прав шляхом волевиявлення первісних суб'єктів корпоративних відносин стосовно їхньої подальшої долі (наприклад, на основі вчинення правочинів щодо корпоративних прав, їх спадкування (правонаступництва) тощо).
6. За обсягом корпоративні права можуть бути повні та неповні. Наприклад, власники привілейованих акцій мають право голосу лише у випадках, передбачених законом та статутом акціонерного товариства (ч. 4 ст. 26 Закону України «Про акціонерні

товариства»). Тобто у випадках, встановлених законом, комплекс корпоративних прав може мати обмежений характер.

7. Усі корпоративні права можна поділити на загальні та спеціальні. Перші характерні для всіх суб'єктів корпоративних відносин, а другі – лише для окремих (наприклад, для акціонерів, вкладників у командитному товаристві).

Список використаних джерел:

1. Кравчук В. М. Корпоративне право. Науково-практичний коментар законодавства та судової практики. Київ: Істина, 2005. 720 с.
2. Глусь Н. С. Корпорації та корпоративне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.03. Київ, 2000. 23 с.
3. Спасибо-Фатєєва І.В. Поняття майна, майнових та корпоративних прав як об'єктів права власності. *Українське комерційне право*. 2004. № 5. С. 9–18.
4. Спасибо-Фатєєва І.В. Цивілістика: на шляху формування доктрин: вибр. наук. пр. Харків: Золоті сторінки, 2012. 470 с.
5. Долинська О.В. Юридична природа корпоративних прав учасників господарських товариств. *Університетські наукові записки*. 2008. № 4(28). С. 190-194.
6. Шиткіна І. С. Корпоративное право: уч. курс. Москва: КНОРУС, 2011. 1120 с.
7. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины: учебное пособие. Харків: Эспада, 2001. 480 с.
8. Господарське право України: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти / В. М. Гайворонський, В. П. Жущман, Н. В. Погорєцька та ін.; за ред. В. М. Гайворонського та В. П. Жущмана. Харків, 2005. 384 с.
9. Господарське право України: навчальний посібник / за заг. ред. проф. Н. О. Саніахметової. Харків, 2005. 608 с.
10. Коссак В. М. Права та обов'язки акціонерів. *Проблеми правового регулювання корпоративних відносин в Україні*. Львів, 2004. С. 75–88.
11. Саракун І. Б. Здійснення корпоративних прав учасниками (засновниками) господарських товариств (цивільно-правовий аспект): автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, 2008. 21 с.
12. Вінник О. М. Господарське право: курс лекцій. Київ, 2004. 624 с.

Ruslan Kolosov. Scientific generalizations on the classification of corporate rights

The article is devoted to the study of classifications of corporate rights. The study attempts to reveal their content and determine the criteria that underlie the division of corporate rights. For this purpose scientific approaches to understanding of existing classifications of corporate rights were found out and their analysis was carried out. Research in this perspective allowed to form a number of generalizations aimed at improving the corporate law, which may be the basis for further research.

According to the author, corporate rights can be classified according to the following criteria:

1. *By content (or nature): property or non-property.*

2. According to the subject of implementation: corporate rights of the state or corporate rights of individuals and legal entities.

3. According to the basis of emergence (on the basis of a legislative act (concerns mainly corporate rights of the state), on the basis of the charter or constituent agreement, on the basis of a court decision.

4. According to the organizational and legal form of the corporate entity:

– Corporate rights in a business company

– Corporate rights in a production, consumer or other type of cooperative

– Corporate rights in an agricultural enterprise

– Corporate rights in a farm enterprise (with legal entity status)

– Corporate rights in a private enterprise (except for the cases when it is created by a single person)

5. In terms of how corporate rights are obtained, they can be primary (original) and secondary (derivative). The former arise, as a result of creation (establishment) of a corporate enterprise, the others arise already on the basis of existing corporate rights, through the expression of will of the primary subjects of corporate relations, regarding their future fate (for example, on the basis of transactions on corporate rights, their inheritance (succession), etc.).

6. According to the volume, corporate rights may be full and incomplete. For example, the owners of preference shares: have the right to vote only in cases stipulated by the law and the charter of the joint stock company (part 4 of Article 26 of the Law of Ukraine "On Joint Stock Companies"). That is, in cases stipulated by the law, the set of corporate rights may be limited

7. All corporate rights can be divided into general and special. The former are characteristic of all subjects of corporate relations, and the latter only for individual (for example, for shareholders, investors in a limited company)

Key words: corporate rights, classification of corporate rights, property and non-property corporate rights, organizational (management) corporate rights, corporate legislation.

